

ÇİN KAYNAKLARINA GÖRE HUNLARDA EVLİLİK İLE İLGİLİ GELENEKLER¹

EYÜP SARITAŞ

ÖZET

Çin kaynakları Hun (匈奴) toplumunda görülen evlilik ile ilgili gelenekler hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Bu tür gelenekler arasında en dikkat çekici nokta, babanın ölümünden sonra oğlun, üvey annesi ile evlenmesi, da da büyük ağabeyin ölümünden sonra küçük kardeşinin dul kalan yengesiyle evlenmesidir. Hunlar arasında devam eden bir diğer evlilik geleneği ise, daha çok politik sebeplere dayanan, Hunların Şanyü (单于) ailesine mensup prensler ile Çinlerin imparatorluk sülalesine mensup prenseslerin evlendirilmesidir. Özellikle birinci türden evlilik gelenekleri Hun döneminde sonra da uzun süre devam ederek örnekleri Wusunlar (乌孙), Xianbeiler,, (鲜卑) Göktürkler, (突厥) Moğollar(蒙古), Kitanlar (契丹) ve Tangutlar (西夏) arasında da sıkça görülmüştür. Hunlardan başlayarak özellikle Hunlar ve Göktürkler tarafından büyük rağbet gören bu ananevi uygulamaların temeli, eşi ölen kadının, kocasının mensup olduğu aile tarafından koruma altına alınması amacına yöneliktir. Bu kısa araştırmamızda Çin kayıtları ışığında Hun toplumunda sözünü ettiğimiz gelenekler hakkında bir değerlendirmede bulunacağız.

Anahtar Sözcükler:

Hun, evlilik gelenekleri, Çin kaynakları

MARRIAGE CUSTOMS OF HUNS ACCORDING TO CHINESE RESOURCES

Abstract

Chinese resources contain detailed informations about marriage and marriage customs which were seen in Hun society. Among these traditions most striking events were; after death of father, son marries with his stepmother or after death of little brother his elder brother marries with late brother's widowed wife. Another marriage custom amongst the Huns which was mostly by political reasons, making marriages between Princes who descended from Hun Shanyu family and princess' descended from the Chinese Empire. Especially first example of

¹ İsveç'in Lund Üniversitesi'nde 16-18 Ağustos 2008 tarihleri arasında düzenlenen XVIII. Avrupa Çin Araştırmaları Konferansı'na sunulan bildirinin metnidir.

marriage custom continued for a long time period while spreading amongst the Wusuns, The Xianbeis, Gokturks, Mughals, Kitans and Tanguts. The main idea underlying this practice which were gained the currency especially amongst Huns and Gokturks is protecting the widowed woman by the male side family. In this short research by the light of Chinese resources we will make an assesment about abovementioned customs in Hun society.

Keywords:

Hun, Customs of Marriage, Chinese Resources

Çok eski bir devlet geleneğine sahip olan Türklerin aile yapısının da bir o kadar uzun geçmişi vardır. Gelenek-görenekler, töreler ve sosyal hayatta sıkça rastlanan pek çok alışkanlıklar ve insanın ilk eğitimini aldığı yerin aile olması nedeniyle Hun döneminden itibaren eski Türk toplumlarında ailenin yeri son derece önemliydi. Orya Asya'da İslam öncesinde var olan Türk ailesi ana, baba ve çocuklardan ibaret olan çekirdek aile bünyesinde idi ve Türk kadını erkek ile aynı haklara sahip idi.² Türkiye'de her ne kadar Aile Araştırmaları adı altında çok sayıda değerli araştırmalar yapılmış olsa da Hun dönemine ait aile yapıları ve evlenme ile ilgili bilgiler en fazla birkaç satırla yetinilmesi nedeniyle, biz Çin kaynakları ışığında Hun toplumunda uzun süre uygulanan ve Göktürkler ve Orta Asya bölgesinde yaşamış diğer milletler arasında da geçerli olduğunu anladığımız evlilik gelenekleri hakkında bilgiler vermeye çalışacağız.

Çinliler tarihi bilgileri ve olayları kayda geçirirken sadece kendileri ile ilgili geniş bilgileri vermekle yetinmemişler, aynı zamanda komşuları olan ve olmayan birçok milletlerin kültürleri ve onlarla olan ekonomik, siyasi ilişkileri hakkında da aydınlatıcı bilgiler vermişlerdir. Bu bilgiler arasında günümüz Türklerinin ataları olan Hu'lar(胡), Göktürkler (突厥) ve Uygurlar(回鹘) gibi belli başlı eski Türk toplulukları hakkındaki kayıtlar çok önemli bir yer tutmaktadır ve pek çok doğulu ve batılı tarihçi ve Sinologlar bu konulara büyük ilgi duymaktadırlar. Türkiye Sinoloji'nin kuruluşu her ne kadar oldukça eski olsa da (1935 yılında kuruldu) çeşitli doğulu ve batılı ülkelerin Sinolojileri seviyesinde verdiği eserler son derece sınırlıdır. Diğer bir deyişle ülkemizde direkt Çin kültürü ve tarihi alanına giren alanlardan ziyade, Çinlilerin eski Türk toplulukları hakkında bilgi içeren kayıtların araştırılması ve değerlendirilmesine daha çok ağırlık verilmektedir.

Çin'in kuzey kısmı ile Moğolistan topraklarında yaşamış olan Hunlarla ilgili en eski ve en ayrıntılı bilgiler eski Çin kaynaklarında

² Ercüment Kuran, "Türk Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi-Temel Kavramlar -Yapı ve Tarihi Süreç", Aile Yazıları Cilt I, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 363.

bulunmaktadır. Dolayısıyla eski Çinlilerin “Xiongnu”(匈奴) adını verdikleri Hunlara ilişkin bilgilerin çok büyük bir kısmını Çin kayıtlarından öğrenmekteyiz, zira Hunlar sonraki torunları Göktürkler’de olduğu gibi (Tujueler) kendi dillerinde yazılmış kayıtlar bırakmamışlardır. Çin kayıtları Hunların menşei, komşularıyla olan ilişkileri, yaşadıkları coğrafi çevre ve çeşitli gelenekleri gibi konularda pek çok bilgi sunmaktadır. Bunlar arasında Hunların evlilik ile ilgili gelenekleri önemli bir yer tutmaktadır. Her ne kadar Hun toplumundaki evlilikle ilgili kayıtlar çok fazla olmasa da bize konumuzla ilgili değerli bilgiler sağlamaktadır.

Genel olarak incelendiğinde Çin kaynaklarında Hunlarda görülen evlilik gelenekleri ve uygulamaları hakkındaki bilgilerin oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Hunlarda evlilik gelenekleri ile ilgili bilgilerin az olmasının nedenine gelince: Bilindiği üzere Çinli tarihçiler Hunlar ve diğer Türk toplulukları hakkında bilgiler verirken, kendilerine ilginç gelen ve kendi toplumlarında bilinmeyen uygulamalara ağırlık vermişlerdir. Dolayısıyla, klasik Çinli tarihçiler, konumuzla ilgili bütün detayları kaleme almak yerine, kendilerine ilginç gelen uygulamalara öncelik tanımışlardır. Bu nedenle Çin kayıtlarında Hunlarda düğün törenleri ya da evlenen kızların çeyizleri, çeyiz hazırlama ve tarafların birbirine sundukları hediyeler konusunda her hangi bir bilgi vermemeleri gibi konularda bilgi hiç bilgi vermemelerini anlayabiliyoruz.

Hunlarda evlilik gelenekleri ile ilgili ilk kayıtlar, Hunların sosyal ve kültürel hayatları konusunda en ayrıntılı bilgiler Çin kaynağı Shi Ji (史记 Tarih Hatıraları) adlı kaynağın Hunlar kısmında bulunmaktadır. Bu kaynağın yazılmasından sonra kaleme alınan han Hanedanı Tarihi’nde yer alan konumuzla ilgili bilgiler ise yukarıda sözünü ettiğimiz kaynağa dayanılarak verilmiştir. Tarihi Hatıralar’daki (Shi Ji) kayıtlara göre baba öldükten sonra üvey anne ile ağabey öldükten sonra ise onun dul kalan eşiyle evlenme geleneği yaygındı.³ Bu kaydın hemen aynısı Han Shu’nun (汉书 Han Hanedanı Kitabı) Hunlar kısmında da yer almaktadır.⁴ Leviratus adı verilen bu evlilik geleneği Türklerin en eski ataları olarak bildiğimiz Hunlardan itibaren Türk topluluklarında mevcuttu.⁵ Dolayısıyla Hunlarda evlilik sistemleri biraz karmaşık olsa da kendilerine mensup birini klan üyesini kendi sülalelerinden birisiyle evlendirerek bırakarak onu korurlardı. Bugün bile Anadolu’nun pek çok köyünde, bazı ailelerin kızlarını kardeşlerinin çocukları

³ Sı Maqian(司马迁), Shi Ji (史记 Tarih Hatıraları), Hunlar Kısmı, Zhonghua Yayınevi, Cilt X, Bölüm 110, Pekin 1991, s. 2879.

⁴ Ban Gu(班固), Han Shu (汉书 Han Hanedanı Kitabı), Hunlar I. Kısım, Zhonghua Yayınevi, Pekin 1992, Cilt XI, Bölüm 94 A, Pekin 1992, s. 3743.

⁵ İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1977, s. 201

ile evlendirmelerinin sebebi, gayrimenkullerini (ev ya da tarla) başka sülalelere mensup olanların eline geçmesini önlemektir.

İlgili tarih kayıtları dikkatlice incelendiğinde, üvey anne ve dul kardeş karısı ile evlenme geleneğinin, Hunlarda tek koca çok eş uygulamasını genel uygulama haline getirdiği anlaşılır. Buna örnek vermek gerekirse, M.Ö. 31 yılında Hun Şanyüsü Hu Hanye(呼韩邪) ölünce karısı Diaota Mogao(雕陶莫皋) Hu Hanye'nin oğlu Fu Zhulei(复珠累) ile evlenmiştir. Burada bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür.⁶

İlk olarak Hun döneminde örnekleri görülen bu gelenek M.S. IV. yüzyılın başına kadar uygulanmış, sadece Hunlar arasında değil, Göktürk toplumunda da sözü edilen gelenek devam ettirilmiştir. Örneğin Göktürk dönemi kayıtlarında, Hun dönemin kayıtlarından farklı olarak, kabile reislerinin kendilerinden bir sonraki kuşağa mensup olanlarla evlenemeyeceğini bildirilmektedir. Buna bir örnek verecek olursak, Çinli prenses Sui Yicheng(随义成), önce Göktürk kağanı Qi Min(启民) ile evlenmiş, sonra sırasıyla Qi Min'in oğlu Shi Bi(始毕) Kağan, Shi Bi'nin kardeşi Chu Luo(处罗) Kağan, daha sonra ise Chu Luo'nun kardeşi Qilifu Şad(俟利弗) ile evlenmiştir.⁷

Bu dönemde yaşayan Hunların anlayışına göre evlenerek bir başka sülaleye katılan bir kadın için sülaleden-sülaleye bir ilişki söz konusu idi, birey-bireye bir ilişki söz konusu değildi. Kadın kocasının ailesine katılınca, sadece kocasının ailesine mensup biri olmakla kalmıyor, aynı zamanda kocasının ailesinin de bir üyesi, hem de kocasının mensup olduğu klanın da bir üyesi oluyordu. Eğer kadın kocası öldükten sonra tekrar evlenirse sadece kocasının ailesinden ayrılmakla kalmıyor, aynı zamanda kocasının klanını da terk etmek zorunda kalıyordu. İşte bu gibi aile bireylerinin klanda kalmasını sağlamak ve onların ayrılmasını engellemek için dul kalan üvey anne ve yenge ile evlenme sistemi sürdürülmüş dolayısıyla aile ve klanın işgücü kaybı da önlenmiş oluyordu.

Anlaşılabacağı üzere bu tür evlilik belli bir zorlama karakterine sahiptir. Zira pek çok ülkenin gelenekleri, toplumun bireyleri tarafından sorgulanmadan kabul etmeyi gerektirdiğinden bir tür zorlama söz konusudur. Dolayısıyla Hun toplumunda bir erkek babası öldükten sonra dul kalan üvey annesi ya da erkek kardeşinin dul eşiyle evlenmeyi istemese de, mensubu olduğu toplum bir bakıma onu bu evliliği yapmaya zorlardı. Bu bakımdan Prof. Lin Gan'ın bu görüşüne katılmakta fayda vardır.

⁶ Ban Gu, Han Shu, Cilt XI, Bölüm 94A, s. 3807.

⁷ Du You(杜佑), Tong Dian(通典), Bölüm 197, Göktürkler Kısım I, Bölüm 197, Cilt V, s. 5407.

Hun toplumunda sülale dışı evlilik sistemi geçerliydi. Bu tür evlilik sisteminde aynı sülaleye mensup bir erkekle bir kız evlenemezdi. Bir erkek ancak başka bir klandan herhangi bir kızını kendine eş olarak seçebilirdi. Çinli tarihçi Prof. Lin Gan bu gibi evliliklerde kişiler arası ilişkilerin değil, klanlar arası ilişkilerin söz konusu olduğunu bildirir.⁸ Biz Lin Gan'ın bu fikrine katılmıyoruz, zira açık olarak ortadadır ki, bu noktada vurgulanması gereken nokta kişiler arası ilişki ya da klanlar arası ilişki değil, babaları ölen oğullar, anneleri (ya da üvey anneleri) küçük kardeşlerini ailelerine katıp, onlara bakmak ve beslemek zorunda olmalarıdır. Bu sayede ölen kardeşlerin eşleri ile çocukları sokakta kalmazlardı. Yaşayan kardeşler hemen onları kendi ailelerine katarlar ve onlara sahip çıkarlardı. Çinliler, Türklerdeki bu geleneği çok garipsemişler ve bazen de ahlaka aykırı bir şey gibi göstermişlerdir.⁹ Aslında bu geleneğin amacı biraz önce de vurgulandığı üzere ölenin geride kalan yakınlarını korumak ve beslemektir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz “Hun Tarihi” adlı kitabın tekrar Baskıya Önsöz kısmı şu cümle ile başlaması dikkat çekicidir: “Hunlar ülkemizin eski dönemlerden itibaren çok uluslu ülkede yaşamış göçebe bir millettir.” Bir takım Çinli tarihçiler Hunların tarih sahnesine çıkmalarından itibaren daima çok uluslu Çin'in bir azınlık milleti imiş gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Oysa Hunların dağılmadan önce kendilerine ait büyük bir devletleri ve devlet geleneği vardı. İkiye ayrılmalarından itibaren bir kısmı Çin topraklarında kalmışlardır, bir diğer kısmı ise yaşadıkları eski coğrafyayı terk etmişlerdir.

En eski dönemlerden itibaren Türk toplumunun temelini aile oluşturuyordu. Aile yapısı ise kan akrabalığı esasına dayanıyordu. Burada görülen aile tipi ise zorlama ya da cebire değil, velayet (dost yardımı esasında baba hukukunun hakim olduğu bir sistem idi.¹⁰ Eski Türk aile sisteminin bir önemli özelliği de hayat arkadaşı seçme konusunda mevcut olan serbestliğin olmasıdır. Fakat bu serbestlik kocası genç yaşta ölen bir kadının üvey oğlu ile evlenmesi söz konusu olduğu zaman geçerli değildi. Türk tarihi araştırmacı Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu bir eserinde “Türklerde genellikle dıştan evlenmenin (egzogami) esas ve zorla değil, velayete (dost yardımcı) dayanan baba hukukunun geçerli olduğu Türk ailesinde evlenen oğullar, hisselerini alıp yeni aile kurmak üzere çıkarlar, baba evi ise en küçük oğula kalırdı¹¹” şeklinde bir beyanda bulunsa da, biz bu fikre tamamen katılmıyoruz, zira çok eski dönemlerden itibaren evlenme konusunda Türklerde eş seçip evlenme

⁸ Lin Gan, Xiongnu Shi, a. g. e. s. 151.

⁹ Bahaeddin Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul 1988, s.241.

¹⁰ Abdülkadir Donuk, “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile” Aile Yazıları Cilt 1, Derleyenler: Beylü Dikeçliçil-Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 297.

¹¹ Kafesoğlu, 1977, s. 201.

konusunda az ya da çok zorlama söz konusudur. Konumuz olan üvey anne ve ölen kardeşin karısı evlenme de bir tür sosyal baskının, yani zorlamanın sonucunda gerçekleşmekteydi.

Lin Gan bu geleneğin VII. Yüzyılın başına kadar devam ettiğini belirtse de,¹² bazı Türk topluluklarında, biraz değişikliğe uğrayarak¹³ son zamanlara kadar uygulanmıştır. Bu gelenek her ne kadar günümüzde hiç kalmamışsa da, geçen yüzyılın 50'li ve 60'lı yıllarda az da olsa uygulanmıştır. Örneğin Türkiye'de 70'li yıllarda çekilen bir film, Kore savaşına katılan bir askerin ailesine yanlışlıkla öldü haberi gelmesi üzerine, askerin karısı küçük kardeşiyle evlendirilmesi ve belli bir süre sonra öldüğü bildirilen askerin evine geri dönmesini konu edinir.

Hun toplumunda sülale dışı evlilik sistemi geçerliydi. Bu tür evlilik sisteminde aynı sülaleye mensup bir erkekle bir kız evlenemezdi. Bir erkek ancak başka bir klandan herhangi bir kızı kendine eş olarak seçebilirdi. Çinli tarihçi Prof. Lin Gan bu gibi evliliklerde kişiler arası ilişkilerin değil, sülaleler arası ilişkilerin söz konusu olduğunu bildirir.¹⁴

Biz Lin Gan'ın bu fikrine katılmıyoruz, zira açık olarak ortadadır ki, bu noktada vurgulanması gereken nokta kişiler arası ilişki ya da klanlar arası ilişki değil, babaları ölen oğullar, anneleri (ya da üvey anneleri) küçük kardeşlerini ailelerine katıp, onlara bakmak ve beslemek zorunda olmalarıdır. Bu sayede ölen kardeşlerin eşleri ile çocukları sokakta kalmazlardı. Yaşayan kardeşler hemen onları kendi ailelerine katarlar ve onlara sahip çıkarlardı. Çinliler, Türklerdeki bu geleneği çok garipsemişler ve bazen de ahlaka aykırı bir şey gibi göstermişlerdir.¹⁵ Aslında bu geleneği amacı biraz önce de vurguladığı üzere ölenin geride kalan yakınlarını korumak ve beslemektir.

Hunlardaki evlilik sistemi ile ilgili olarak dikkate değer bir diğer nokta da yönetici tabakasına mensup Şanyülerin sık sık kızlarını ve oğullarını kiminle evleneceklerini kendilerinin karar vermeleridir. Bu tür bir uygulama siyasi alanda bir takım şeyleri kontrol altına almak şeklinde görülebilir. Örneğin Han imparatoru Wu Di (武帝) "Hunların sağ kollarını koparabilmek için kızını Wusunların imparatoru Kun Mo'ya (昆莫) eş olarak vermiştir.¹⁶

¹² Lin Gan, Göktürklerde Gelenekler ve Dini İnançlar, Çev: Eyüp Saritaş, Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı IV, İzmir 2000, s. 362.

¹³ Burada değişiklik derken vurgulanmak istenen nokta, baba öldükten sonra oğlun üvey annesiyle değil, erkek kardeşinin karısıyla evlenmesidir.

¹⁴ Lin Gan, Xiongnu Shi, a. g. e. s. 151.

¹⁵ Bahaeddin Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul, 1988, s.241.

¹⁶ Sı Maqian (司马迁), Shi Ji (史记: Tarih Kayıtları), Dawanlar Biyografisi (大宛列传), Bölüm 123, Cilt X, s. 3172, Zhonghua Yayınevi, (中华书店, Pekin 1991.

Hun ve Göktürk dönemi Türk tarihi alanındaki araştırmalarıyla tanınan Çinli tarihçi Prof. Dr. Lin Gan Hunların bu evlilik geleneğinin VII. yüzyılın başına kadar devam ettiğini belirtse de,¹⁷ bazı Türk topluluklarında, biraz değişikliğe uğrayarak¹⁸ son zamanlara kadar uygulanmıştır. Bu gelenek her ne kadar günümüzde hiç kalmamışsa da, geçen yüzyılın 50'li ve 60'lı yıllarda az da olsa uygulanmıştır. Örneğin Türkiye'de 70'li yıllarda çekilen bir film, Kore savaşına katılan bir askerin ailesine yanlışlıkla öldü haberi gelmesi üzerine, askerin karısı küçük kardeşiyle evlendirilmesi ve belli bir süre sonra öldüğü bildirilen askerin evine geri dönmesini konu edinir.

Heqin (和亲 Evlilik Sistemi)

Hunlarda görülen bir diğer evlenme geleneği de Sinologlar arasında "Heqin" adı verilen evlilik sistemidir. Aslında Heqin sistemi çok eski dönemlerden itibaren kendi aralarında ya da Çin'e komşu milletler özellikle siyasi amaçlarla uygulana gelen bir sistemdir. Daha çok Çinliler tarafından önemsenen Heqin sisteminin amacı başta Hunlar olmak üzere, Çin için tehlike teşkil eden milletlerin teslimiyetini sağlamaktır. Bu zihniyetin kökenlerini Konfüçyanist düşüncede aramak gerekir Bu düşünceye göre Çin'e göre barbar olan devletlerin teslimiyeti, siyasi düzenin ayrılmaz bir parçasıdır. İlk olarak Önceki Han sülalesinin ilk yıllarında M.Ö.140-M.Ö.23) Konfüçyanist alimler tarafından Çin imparatoruna, Hunları kontrol altına almak için önerilmiştir.¹⁹

Çinliler Han döneminden itibaren başta Hunlarla olmak üzere Heqin Altlaşması yapmakla yetinmemişler, Göktürkler, Tölesler (铁勒) ve Uygur (回鹘) Türkleri Wusunlar(乌孙), Xianbeiler(鲜卑), Bangular, Tobalar(拓跋), Rouranlar(柔然), Tibetliler(吐蕃), Kitanlar(契丹), Moğollar(蒙古), Tanguklar (西夏) ve Mançular (满族) ile de pek çok kez bu tür evlilikler gerçekleştirmişlerdir. Bu sistem yukarıda açıklamaya çalıştığımız gelenekten tamamen farklıdır. İttifak evliliği diye tabir edebileceğimiz bu sistem Çinlilerle Hunlar arasında ilk olarak Batı Han döneminde M.Ö. 198 yılında uygulanmaya başlanmış. M.Ö. 133 yılına kadar devam etmiştir.²⁰

Heqin konusunda geniş bir araştırma yapan Çinli tarihçi Cui Mingde'ya (崔明德) göre Heqin evliliğinin Hunlar açısından başlıca amacı daha fazla zenginlikler elde etmek, Çinlilerin en başta gelen hedefi ise sınır

¹⁷ Lin Gan, Göktürklerde Gelenekler ve Dini İnançlar, Çev: Eyüp Sarıtaş, Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı IV, İzmir, 2000, s. 362.

¹⁸ Burada değişiklik derken vurgulanmak istenen nokta, baba öldükten sonra oğlun üvey annesiyle değil, erkek kardeşinin karısıyla evlenmesidir.

¹⁹ Özkan İzgi, "XI. Yüzyıla Kadar Orta Asya Türk Devletlerinin Çin'le Yaptıkları Ticari Münasebetler", Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı IX, Yıl 1978, Ayı Basım, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 88-89.

²⁰ Lin Gan, 1979, s. 52-53.

güvenliğini sağlamaktır.²¹ Çinliler M.Ö. 200 yılında Pingcheng (平城)²² Savaşı'nda yenilmesinin ardından, Han imparatoru Gao Di M.Ö. 198 yılında Liu Jing'i (刘敬) elçi olarak Hun Şanyüsü'ne göndermiş ve onlarla anlaşma yapmıştır. Anlaşmayı yapmaya giden Çin elçisi Liu Jing beraberinde kimliği şüpheli bir presesi evlenmek üzere Han imparatorunun takdimi olarak Hun liderine sunmuştur.²³ Bunu takiben Liu Jing Hun tarafı ile dört maddeden oluşan bir antlaşma imzalamıştır. Daha sonraki yıllarda da birçok örneğine rastlanan Heqin Sistemi Çin ve Hun yöneticileri arasında siyasi ittifakı sağlamak üzere devamlı surette uygulanmıştır. Örneğin M.Ö.116, M.Ö. 90, M.Ö. 81 yıllarında da iki taraf arasında Heqin evlilikleri gerçekleştirilmiştir.²⁴

Heqin çerçevesi içinde yapılan evliliklerin tamamen siyasi açıdan özellikle Çinliler tarafından tercih edilen bir sistem olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Han dönemi Çin ve Hun tarihi incelendiğinde, bu iki tarafın pek çok kez savaştığı göz önüne alındığında Heqin sisteminin özellikle Çin tarafına pek büyük bir fayda sağladığını söylemek oldukça zordur, zira bu sistemden elde edilen siyasi faydalar daima kısa vadeli ve geçici olmuştur.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız Hunlarda görülen geleneksel evlilik uygulamaları ile ilgili Çin kayıtlarındaki bilgiler çok sınırlı olması nedeniyle bu konu ile ilgili araştırmalar çok sınırlı kalmıştır. Oysa aynı kaynaklarda Heqin sistemi ile kayıtların çok fazla olması nedeniyle özellikle Çin'de Heqin sistemi ile ilgili araştırmalar oldukça fazladır.²⁵

Sonuç olarak diğer pek çok konuda olduğu gibi Türk topluluklarında evlilik ile ilgili geleneklerin ilk izleri Hun toplumuna kadar uzanmış, aradan yüzyıllar geçtikten sonra bile aynı gelenek bazı küçük değişikliklerle Göktürkler gibi diğer Türk topluluklarında yaşamaya devam etmiştir. Her ne kadar eski Çinliler eski Türk topluluklarında oğlun, babanın ölümünden sonra üvey kalan annesi ya da ölen ağabeyin dul kalan eşiyle evlenmesini hoş karşılamasalar da, bunun en önemli nedenleri arasında Türklerin aile bağlarına

²¹ Cui Mingde (崔明德), *Gudai Heqin Shi (古代和亲史 Eski Heqin Tarihi)*, Halk Yayınevi, Pekin, 2005, s. 17.

²² Şimdiki Shanxi (山西) eyaletinin başkenti Datong (大同) şehrinin doğusu).

²³ Cui Ruide (崔瑞德-Lu Weiyi (鲁惟一), *Jianqiao Zhongguo Qin Han Shi (桥中国秦汉史 Chambridge Qin-Han Tarihi)*, Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, Pekin, 1992, s. 416.

²⁴ Liu Xianzhao (刘先照Wei Shiming (韦世明), "Lun han Chao Yu Xiongnu de Heqin Zhengce (论汉朝与匈奴的政策 Han Hanedanı Döneminde Hunlara Karşı Heqin Politikaları Hakkında Bazı Mülâhazalar)", *Zhongguo Minzu Guanxi Shi Lunwen Ji (中国民族关系史论文集 Çin Milletleri İlişkileri Tarihi Makaleleri, Cilt II, Millet Yayınevi, Pekin 1982, s. 587.*

²⁵ Bizim yaptığımız kütüphane araştırmaları sırasında Hunlarla Çinliler arasında yapılan heqin evlilikleri hakkında yapılan en kapsamlı araştırma yukarıda da sözü edildiği üzere Liu Xianzhao ile Wei Shiming tarafından kaleme alınan kitaptır. Bunun dışındaki araştırmaların tamamı makale formatında ya da kuzeybatı milletleri tarihi hakkında araştırmalar içeren kitaplarda dolaylı olarak hazırlanmıştır.

çok önem vermeleri ve ailede dul kalan kadınların mağdur edilmelerini önlemektir.

BİBLİYOGRAFYA

Kaynaklar

BAN Gu (班固), *Han Shu* (汉书: *Han Hanedanı Tarihi*), Hunlar A Kısmı, Zhonghua Yayınevi, Cilt Bölüm 94 A, Pekin 1992.

DU You (杜佑), *Tong Dian* (通典), Bölüm 197, Göktürkler Kısım I, Zhonghua Yayınevi, Pekin 1992.

SI Maqian (司马迁), *Shi Ji* (史记: *Tarih Hatıraları*), Hunlar Kısmı, Zhonghua Yayınevi, Cilt X, Bölüm 110, Pekin 1991.

Araştırmalar

CUI Mingde (崔明德), *Gudai Heqin Shu* (古代和亲史: *Eski Heqin Tarihi*), Halk Yayınevi, Pekin 2005.

CUI Ruide (崔瑞德-Lu Weiyi (鲁惟一), *Jianqiao Zhongguo Qin Han Shu* (剑桥中国秦汉史 Cambridge History of China), Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, Pekin 1992.

DONUK Abdülkadir, “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile” Aile Yazıları Cilt I, Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

İZGİ Özkan, “XI. Yüzyıla Kadar Orta Asya Türk Devletlerinin Çin’le Yaptıkları Ticari Münasebetler”, Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı IX, Yıl 1978, Ayrı Basım, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978.

KAFESOĞLU İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1977.

KURAN ERCÜMENT, “Türk Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi-Temel Kavramlar -Yapı ve Tarihi Süreç”, Aile Yazıları Cilt I, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

LIN Gan, *Göktürklerde Gelenekler ve Dini İnançlar*, Çev: Eyüp Sarıtaş, Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı IV, İzmir 2000.

LIN Gan (林干), *Xiongnu Shi* (匈奴史: *Hun Tarihi*), İç Moğolistan Halk Yayınları, Hohhot 1979, s. 151.

LIU Xianzhao-Wei Shiming, “Lun Han Chao Yu Xiongnu de Heqin Zhengce (Han Hanedanı Döneminde Hunlara Karşı Heqin Politikaları Hakkında Bazı Mülâhazalar)”, *Zhongguo Minzu Guanxi Shi Lunwen Ji* (Çin Milletleri İlişkileri Tarihi Makaleleri, Cilt II, Millet Yayınevi, Pekin 1982.

ÖGEL Bahaeddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, 309.

ÖGEL Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul 1988.